

Тригорій Сковорода

ХАРКІВСЬКІ
БАЙКИ

1955

**ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ „ГОВЕРЛЯ”
В НЬЮ ЙОРКУ**

Дотепер появились видання:

а) Наука:

1. Др. М. Сидор: Шлях до Городельської Унії \$ 2.00

б) публіцистика:

2. Др. Ю. Липа: Призначення України, 9 ілюстрацій \$ 2.00
3. Др. Ю. Липа: Розподіл Росії, 1 мапа і 28 схем \$ 1.75
4. Др. Олена Степанів: Сучасний Львів, 74 ілюст. \$ 1.75

в) Мемуаристика:

5. М. С. Чарторійський: Від Сяну по Крим (спом.) \$ 1.50

г) Поезія:

6. М. С. Чарторійський: „Inter Arma” \$ 0.25
г) Повісті — оповідання:
7. Юра Шкрумеляк: „Чота Крилатих” \$ 2.00

д) Дитячі казки — оповідання:

8. Я. Вільшенко: „Швець копитко”, 2 \$ 0.25
9. В. Буш: „Співомовки”, 74 ілюстрацій \$ 0.50
10. Ф. Коковський: Слідами забутих предків, ілюстр. \$ 0.50

е) Інші:

11. Др. М. Микитин: „Штука Життя” (Бон-Тон) \$ 0.50
12. Н. Н. „Українсько-англійська Куховарка” \$ 2.00
13. Н. Н. „Графологія і Людська Вдача” \$ 0.25
14. Скартина: „Визначні Сини України” \$ 0.25

Хто замовить собі всі видання „ГОВЕРЛІ” від ч.1 до 14 — отримає 25% знижки!

Скористайте з нагоди й придбайте собі всі видання „Говерлі”!

Крім цього в „ГОВЕРЛІ” отримаєте всякі інші книжки, яких вам потрібно!

Адресуйте:

„HOWERLA”
41 E. 7th St.
New York 3, N. Y.

ПЕРЕДМОВА

Григорій Савич Сковорода був не тільки філософом, а й письменником. Він писав вірші, складав пісні, ще й музику до них komponував. Чимало з його пісень увійшло в скарбницю народної пісенної творчості. Пісні Сковороди співали кобзарі та лірники, часто переробляючи їх по-своєму та доповнюючи. Ото ж і І. П. Котляревський увів у свою «Наталку-Полтавку» пісню-сатиру Сковороди «Всякому городу нрав і права», щоправда, в значно переробленому вигляді.

Мабуть, і зараз не один іще твір Сковороди співається та переказується в народі. Не все, що писав Сковорода, дійшло до нас, та й не все з того, що він творив, було в свій час записане.

До літературної спадщини Г. С. Сковороди належать і байки.

Тридцять байок своїх він сам завів у збірничок і послав його своєму приятелеві Панасу Кіндратовичу Панкову. Листа було написано навесні 1774 року.

Отже байки було написано в період між 1769 роком, коли Г. С. Сковорода змушений був відійти від роботи в школі, і весною 1774 року, коли весь збірничок байок було послано П. К. Панкову.

Те, що байки писані були в Харкові, або поблизу від нього, дало підставу назвати всі тридцять байок «Харківськими байками».

Уперше вони побачили світ у 1837 році, у виданні Московського Попечительного Комітету «Человеколюбивого Общества» під назвою «Басни Харьковские Г. В.» Сковороди».

У Київській Академії Г. С. Сковорода мав можливість вивчати байкову творчість класиків грецької та римської літератури, зокрема Езопа. Тут же він напевне практикувався і в писанні байок, бо літературні спроби становили необхідний елемент освітньої підготовки студентів Академії.

* * *

На Україні першим байкарем був Г. С. Сковорода. Байки його писані прозою, хоч часто ми знаходимо в них і римовані рядки.

1) Сковорода часто називав себе Варсавою (Вар—син), тобто сином Сави. Тому по-батькові його й позначили ініціалом В, а не С.

Після кожної байки йде «Сила», тобто пояснення моралі її. Іноді «Сила» у Сковороди довша, ніж сама байка (байки 16, 18, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30). Вже це одне показує те, що Сковорода байки писав з певною морально-проповідницькою метою. У байках Сковорода залишається філософом і розвиває в них ті самі думки, що й у творах філософських.

У багатьох байках, наприклад, обгрунтовується часто повторюване в філософських творах того часу твердження про те, що треба жити за природою, що спроби протидіяти природі, прагнути того, до чого людина не має здібностей від природи, засуджені неминуче на невдачу (байки 3, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 18, 19, 20, 22, 24, 27, 97). Так от загинула черепаха, забажавши літати (байки 3 і 13).

Разом з тим у байках підкреслюється велика роль практики, досвіду, вправ для розвитку тих або інших здібностей. У байці «Дві курки» автор учить, що практика без природженості не ефективна, що «природженість працьовитістю утверджується».

У цій же байці автор наполягає на тому, що знання повинно перетворюватися в науку, а наука, за його словами, «не в знанні живе, а в діянні».

У байці «Собака і Коняка» Сковорода заперечує муштру коня, як явище несприродне. Тільки ті стимули, що йдуть від природи, правомірні й дійові, бо спонукають нас до творчого *досвіду*. А саме «досвід — батько мистецтву, знанню і звичці. Звідси народилися всі науки, і книги, і вміння».

Не можна не відзначити того, що в міркуваннях Сковороди про «природженість», про роль природних здібностей у житті людини, є багато цінного. Але треба вказати й на те, що іноді Сковорода переохочує т. зв. «природженість» і забуває, що вона часто є продукт не біологічного, а соціального порядку. Його сентенції про відносини голови й тулуба (тобто керівників та народних мас) треба визнати неприйнятними. Те саме слід сказати й про мораль байки 11 («Вітер і Філософ»), байки 12 («Брусок і Ніж»), та й про мораль деяких інших, де Сковорода ще не підноситься до усвідомлення того, що людина не тільки продукт природи та обставин, а й творець їх.

Кілька байок (2, 4, 17, 28, 29) присвячені розкриттю того положення, що не зовнішні, а внутрішні гідності становлять цінність людини. У байці «Оленця й Кабан» висміюються люди, що пнуться до високих чинів, хоч і не мають до того ніяких даних. Про них Сковорода каже, що вони нагадують Езопових граків, які вбиралися в чуже пір'я, або ослів, які одягалися у левину шкуру, або ж мавпу, що сіла за кермо корабля, але правити безсила, і т. д.

Досить виразно виявлено в байках Сковороди думку про високе життєве й моральне значення праці. Коли праця вільна («по натурі»), тоді «солодкий тут труд телесний, терпіння тіла». Бджола—

ось образ людини, 'що люблять працю; шершень—образ тих людей, що ухиляються від праці й воліють споживати плоди чужої праці (байка 27 «Бджола і Шершень»), В байці «Зозуля і Дрозд»—зозулі, що не точе висиджувати своїх пташенят, протиставляється дрозд, який повчає зозулю: «А я сам годую, доглядаю і навчаю своїх дітей, а свою працю полегшую піснею».

Виводячи верблюда, що задовольняється скаламученою водою, Скворода протиставить йому оленя, що не лякається зусилля, щоб здобути чисту, прозору воду (байка 20 «Верблюд і Олень»).

Байка «Змія і Буфон» проводить ту думку, що тільки через зусилля, через працю досягаються добрі результати. Змія, щоб позбутися старої шкури, змушена пролізти через вузьку щілину, виявити серйозні зусилля, зазнати больових відчуттів. А буфон відступає перед перспективами йти на переборення труднощів. Скворода й каже: «Хто труда не перейде, до добра той не прийде».

Жити, як велить розум (байки 1, 14), жити просто, бути невибагливим (байки 5, 9, 16, 26), правдивим, скромним,—ось що радить Г. С Скворода раз у раз своїм читачам.

Дві байки (23, 30) звеличують дружбу між людьми, підкреслюючи, що «і рід, і багатство, і чин, і споріднення, і тілесні здібності, і науки неспроможні утвердити дружбу,—лише серце, думками єдине, та однакова чесність людських душ, що в двох чи трьох тілах живуть» («Пес і Вовк»). «Нема нічого дорожчого, солодшого і кориснішого від дружби» («Соловейко, Жайворонок і Дрозд»).

Скворода писав свої байки книжною літературною мовою, — тією мовою, якою писала українська інтелігенція XVIII століття.

Взагалі, звичайно, мова байок у Сквороди значно простіша, приступніша, ніж мова філософських його творів. Треба думати, що автор свідомо добирав простіші мовні засоби для своїх байок, бо признавав їх не так для вузького кола своїх приятелів, як для широких мас.

Привертають нашу увагу численні прислів'я, що їх вставляє Скворода у свої байки:

1. Не те орел, що літає,
А те, що легко сідає.
2. Краще мені сухар з водою,
Ніж цукор з бідою.
3. Хто труда не докладе, той до добра не прийде.
4. Дурень шукає видного місця, а розумного і в кутку видво.
5. Доброму чоловікові щодня свято.
6. Далеко свині до коня.
7. Красна хата не кутками, а пирогами.
8. В полі пшениця роком родиться, а добрий чоловік завжди пригодиться.

9. Не май 100 карбованців, а одного друга.

10. Добре братство краще за багатство.

Посиланням на вислови народної мудрості Г. С. Сковорода хотів збільшити силу своїх моральних настанов.

Байки Сковороди подаються тут у перекладі на сучасну літературну мову.

Перекладач прагнув до того, щоб зберегти в перекладі по можливості стилістичні особливості мови оригіналу. Цим пояснюється додержання ним часто того порядку слів, який застосовував сам Сковорода; цим пояснюється також намагання автора перекладу зберегти римовані елементи байкаря та ін.

Текст усіх байок подається в повному перекладі.

У тексті ж «Сили» (моралістичних коментарів до байок) зроблено в деяких випадках скорочення. Сковорода, ідучи за традиціями Київської Академії і взагалі наслідуючи старі літературні звичаї, іноді підкреслював свої моральні положення біблійними висловами. Зрозумілі для XVIII віку, ці екскурси до біблії є зовсім непотрібними для сучасного читача. Його повинні цікавити ті зерна істини, що їх висловлює славетний український філософ та письменник, а не ті застарілі риторичні засоби, до яких він вдається. Тому біблійні елементи при перекладі скорочено без усякої шкоди для справи.

Байки Сковороди в такому ось вигляді досі ще не видавалися для масового читача. Фактично тільки тепер вони стануть приступні широкому колу

Нагадаємо тут слова великого Тараса, що писав:

Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя — дяка
Гарненько вкраду п'ятака —
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге — та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу
Та й списую Сковороду...

Ото, напевне, байки Сковороди і списував сам собі у бур'яні малий Тарас Шевченко.

Байки Сковороди стверджують, що їх автор був передовим мислителем свого часу, що він хотів бути корисним суспільству, що він хотів бачити людей кращими і щасливішими.

Проф. С. Ч.

ЛЮБИМОМУ ДРУГОВІ ПАНАСОВІ КИДРАТОВИЧУ
ПАНКОВУ

Любий приятелю!

На сьомому десятку пнпшнього віку, відійшовши від учительської праці і усамотнюючись в розташованих коло Харкова лісах, полях, садах, селах, хуторах та пасіках, навчав я себе чесноті й повчався в біблїї; при тому благопристойними забавками розважаючись, написав півтора десятка байок, не будши з тобою знайомий. А цього року в селі Бабаях, приумножив їх до половини. Тим часом, як писав додаткові, здавалося ніби ти завжди при тому присутній, похваляючи мої думки і вкупі за них во мною причащаючись. Дарую ж тобі три десятки байок: тобі і подібним до тебе!

Батьківське покарання містить в гіркоті овоїї солодоші; а мудра іграшка таїть у собі силу.

Дурлу бундючність зустрічають по вигляду, випроводжають по сміху, а розумний жарт важливим позначається кінцем. Нема смішпшого, як розумний вигляд з порожніми цутрощами, і нема веселішого, як смішно обличчя з прихованою серйозністю, пригадайте прислів'я: *«красна хата не купками, а пирогами»*. Я й сам не люблю підробленої маски тих людей та діл, про які можна сказати українською приповідкою: *стукотить, гуркотить, гримотить... А що там? Кобиляча мертва голова біжить*. Говорять і великоросїяни: *«літала високо, — а сіла недалеко»*; про тих, що багато й красно говорять, а нічого слухати. Не любя мені ця порожня бундючність, і пишна пустовщина, а люблю теє, що зверху ніщо, але

всередині щось; зовні неправда, але всередині істина. Картина зверху смішна, але всередині чудова. Друже мій! Не зневажай байкарства. Байка і притча є те саме. «Не по кашпуку цінуй скарб». Праведний суд судить Байка тоді буває кепська й бабська, коли в низькій і смішній своїй шкаралупі не містить зерна істини: схожа на горіх свищ... Іноді в дранті коштовний криється камінь... Як обряд є без сили божої пустовщина: так і байка без істини. Коли ж із істиною: хто насмілиться назвати брехливою?

Все, отже, чисте чистим, а оскверненим і не вірним ніщо не чисте, бо осквернилися їх розум і совість...

Цей цікавий і фігурний рід писань був звичайним у найкращих стародавніх любомудців. Лавр і вимою зелений. Так мудрі і в розвагах розумні, і в лжі правдиві. Істина гострому їхньому зорові не здаля маячила, так, як ніцям головам; але ясно, як у дзеркалі, уявлялась, а вони, побачивши живо живий її образ, уподобили її різним тліним фігурам.

Ніякі барви не красять трюнду, лілею, нарцис так живо, як чудово у них утворює невидиму божу істину тінь небесних і земних образів. Звідси народилися символи, притчі, байки, порівняння, прислів'я...

І не дивно, що Сократ, коли йому внутрішній геній, керманяч в усіх його ділах, звелів писати вірші: тоді обрав Евонові байки. І як найхитріша картина певченим очам впадається брехнею, так і тут робиться... Зобразити, приточити, уподобити те саме.

Прийми ж, любий приятелю, дружнім серцем цю не-смаковитгу від твого друга думок воду. Не мої це думки, і не я їх вигадав: істина не має початку! Але ж люблю! Тіш мої *улодобання*: і будуть твої. Знаю, що твоя тілесна подоба дуже відрізняється від мого опудала, але дві різні посудини одним хай наповняться елєсм; хай буде єдина душа і єдине серце! Єдність думок і є справжня дружба. Все не наше, все вгине. І самі гїла наші.

Одні тільки думки паші завжди з нами, одна тільки істина вічна. А ми в нії, як яблуна в своєму зерняті, сховасмося.

Плакаймо ж дружбу! Приймай і споживай з Петром четвероногих, звірів, гадів і птахів... Вони ніщо інше. як образи, що прикривають, мов полотном, істину...

Любий приятелю!

Твій вірний слуга:

Григорій Сковорода

1774. В солі
Бабалх.

БАЙКИ ХАРКІВСЬКІ

Б а й к а I

СОБАКИ

В селі у господаря жило двос собак.

Якось пова ворота пройджав незнайомий. Одни собака, вспокочивши спід воріт і погавкавши, покіль незнайомий зник з очей, вернувся до двору.

— Що ти цим придбав? — спитав другий.

— Та хоч пудьгу розважив, — відповів перший.

— Адже не всі пройджізі, — сказав розумний, — такі, щоб їх за ворогів господаря нашого мати; а то б я й сам служби своєї не знедбав, хоч минулої ночі нога моя у вовчих зубах побувала.

Собакою бути — річ не лиха, та без причини гавкати на всякого — безглуздя.

Сила:

Розумний чоловік знає, що гудити, а безглуздий базікає без пуття!

Б а й к а II

ВОРОНА І ЧИЖ

Недалечко від озера, в якому видно було жаб, чиж, сидючи на гілці, співав.

Ворона поблизу і собі крякала і, бачачи, що чиж співати не перестас: «Чого ти сюди ж пнешся, жабо?» — сказала.

— Чого це ти жабою мене звеш? — спитав чиж ворону.

— А того, що ти такий самий зелений, як он тая жаба.

А чиж сказав:

— О, коли я жаба, тоді ти дійсно квакалка внаутрішнім знаряддям твоїм, яке спів твій дуже схожим на жаб'ячий робить.

Сила:

Серце і звичаї людські, а не ознаки зовнішні, про те, хто що є, свідчити мають. Дерево в плодах пізнається.

Б а й к а III

СТАРИЙ І МОЛОДИЙ ЖАЙВОРОНОК ¹⁾

Ще в давню давнину, в ту саму добу, коли в орлів черепахи літати вчилися, молодий жайворонок сів недалечко того місця, де одна із згаданих черепах, як у Езопа мудрого в казці говориться, літання своє масляво на камені скінчила з великим шумом.

Молодик, з переляку тремтячи, до свого батька подався:

— Таточку! ясна річ — біля тієї гори сів орел, про якого ти мені колись казав, що він птах найстрашніший і найдужчий...

— А з чого ти догадуєшся, синку? — спитав старий

— Таточку! Я такої швидкості, шуму і грому ніколи не бачив, як тоді, коли він сів.

— Мій любий синок! — сказав старий, — молоденький твій розумок... Друже мій, знай і всяк час собі цю пісеньку співай:

«Не те Орел, що літає;
А те, що легко сідає»...

Сила:

Багато людей без природи значні діла зачинають, та погано кілячають. Добрий намір і кінець — всякій справі є вінець.

¹⁾ У автора ця байка заголовку не має. — Прим. перекладача.

Б а й к а І V

ОДЯГ І РОЗУМ ¹⁾

Тулуб, убравшись в чудову і простору з дорогими оздобами одіж, велпчався перед головою і дорікав їй тим, що на неї і десята частина його пишноти не припадає...

— Слухай ти, дурню! Чи ж може вміститися розум в твоєму череві?.. Тож міркуй, що одяг просторий тільки на твоє велике дерево зшитий, бо ти не обійдешся тим малпм, що я, — сказала голова.

Фабулкя пня для тих, хто честь свою на самій пишноті збудував.

Б а й к а V

ЧИЖ І ЩИГОЛЬ

Чиж, вплетівши на волю, здибався з давнім товаришем своїм щиглем, і той його спитав:

— Як це ти, друже мій, на волю дістався, розкажи?

— Чудесним випадком, — відповів невольник. — Багатий турок приїхав з посланцем у наше місто і, прогулюючись з цікавості по ринку, зайшов у наш пташиний ряд, де нас щось сот з чотирь в одного хазяїна в клітках висіло. Турок довго на нас, як ми один перед другим виспівували, дивився з жалем; і, нарешті, мовив. «А скільки проспши грошей за всіх?» — «Двадцять п'ять карбованців», — відказав хазяїн. Турок, не сказавши слова, викинув гроші і звелів собі подавати по одній клітці і, випускаючи кожного з нас на волю в різні сторони, втішався, дивившись, як ми розліталися.

— А що ж тебе, — спитав товариш, — заманило в неволю?

— Солодкий наїдок та гарна клітка, — відповів щас-

¹⁾ У автора ця байка теж без заголовку. — Прим. перекладача

ливець. А тепер покіль умру, дякуватиму богові цією пісенькою:

«Краще мені сухар з водою,
Ніж цукор з бідою!»

Спла:

Хто не любить клопоту, той повинен навчитися просто і вбого жити.

Байка VI

КОЛІЩАТА ДЗИГАРСЬКІ

Коліща дзигарської машини спитало у другого: «Скажи мені, чого ти гоїдася не по нашій ехильності, а в бік супротивний?»

— Мене, — відказало друге, — так зробив мій майстер, і я цим вам не тільки не заважаю, а ще й допомагаю, щоб наші дзигари ходили згідно з сонячним кругом.

Сила:

На різні схильності природні — і путь життява різна! Однак, усім одні кінець: чесність, мир і любов!

Байка VII

ОРЕЛ І СОРОКА

Сорока Орлу говорила: «Скажи мені, як тобі не набридає день у день в просторих висотах небесних вихорем шугати? І то вгору, то вниз, мов по драбні гвицтовій, вештатись?..»

— Я б ніколи на землю не спустився, — відповів Орел, — якби тілесна потреба не змушувала мене.

— А я ніколи не відлітала б від селища, якби Орлом була, — оказала Сорока.

— І я так само чинив би, якби Сорокою був, — сказав Орел.

Байка УШ
ГОЛОВА І ТУЛУБ

— Чим би ти жива була, — спитав Тулуб Голову, — якби від мене життєвих соків часто в себе не витягувала?

— Це є щира правда, — сказала Голова. — Та у віддяку за те моє око тобі світить, і я ж допомагаю тебе порадою.

Байка ІХ
МУРАШКА І СВИНЯ

Свinya з мурашкою сперечалися: хто з них двох багатший? А Віл був свідком правоти і побічним суддею...

— А чи багато у тебе хлібного збіжжя? — спитала з гордою посмішкою Свinya. — Прошу об'явити, шановна пані...

— У мене повна жменя найчистішого зерна, — сказала Мурашка. І ледве мову скінчила, як враз зареготали Свinya та Віл цосили.

— Так хай же буде нам суддею пан Віл, — сказала Свinya. — Він двадцять літ із гаком з великою славою судейську службу справляв, і можна сказати, що між усією братією своєю він найдотемніший юрист і наймудріший арифметик. Ного благородність нас може легко розсудити. Та він же і в латинських диспутах, адається, дуже вправний.

Віл після слів таких, мудрим звірятком прикипнувшись, одразу ж кипув на рахівниці і з допомогою арифметичного множення учинив таку постанову: «...Понеже бідна Мурашка дійсно одну жменью зерна має, як сама призналася в тому добровільно, та й крім зерна нічого більше не вживає, а у пані Свині, навпаки, є ціла діжка, в якій жмень тріста з третиною: то за всіма правами здорового глузду...»

— Не те ви лічите, пане Віл, — перебила його мову Мурашка, — накладіть окуляри, та витрату проти прибутку на рахівницю киньте...

Справа зайшла в суперечку, і її перенесено у вищий суд.

Сила:

Не мале те, що для споживку достатнє. А достатність і багатство — є те саме.

Б а й к а X

Д В І К У Р К И

Трапилося якось дикій Курці залетіти до свійської.

— Як ти, сестрице, в лісах живеш? — спитала домашня.

— Так самісінько, як і інші птахи лісові, — відповіла дика. — Той самий бог і мене живить, що годує диких голубів табун.

— Так вони ж і літати можуть добре, — мовила хазяйка.

— Це правда, — сказала дика, — і я в тому самому повітрі літаю і вдоволена крилами од бога мені даними...

— Оцьому я, сестрице, віри не пойму, — сказала домосідка, — бо я од сили можу перелетіти он до тієї повітки.

— Не перечу, — каже дика, — та й на те, голубоцько, зважте, що ви з малих літ, як тільки народились, у дворі гнойовища розгрібати зволите, а я в мосму літанні день у день вправлятися мушу.

Сила:

Загато хто, коли що сам зробити не здатний, і іншим в тому вірити не може. Дуже розніжвшись, розучившись ходити пішки, вони й іншим віри не ймуть в тому. З цього видно, що як практика без природженості марна, так природженість працюватістю утверджуться. Навіщо знати, як робиться діло, коли ти до того не звик? Узнати не трудно, а трудно звикнути. Наука і звичка одно: вона не в знанні живе, а в діянні. Знання без діла — мука є, а діло без природи теж. Ось чим різниться знання і наука!

Б а й к а XI

ВІТЕР І ФІЛОСОФ

— О, щоб тебе чорт побрав, проклятий!..
— За що ти мене лавш, пане Філософо? — спитав Вітер.
— За те, — відповів мудрець, — що як тільки я розчинив вікно, щоб викинути он лушпиння часникового, ти так війнув проклятим твоїм вихорем, що все назад по всьому столу і всьому покою розкидав! Та ще й останню чарку з вином, перекинувши, розбив, не згадую вже того, що, роздувши з папірця тютюн, все блюдо з стравою, яку я по трудах ладився був спожити, зовсім за-смітив!..

— Та чя знаси ти, хто я такий? — каже Вітер.

— Щоб я тебе не знав? — скрикнув Філософ. — Хаї! про тебе мужики міркують! А я, після небесних планет, тебе мою увагою не вшаную. Ти лиш тїнь пуста...

— А коли я, — каже Вітер, — тїнь, то с при мені і тїло. І правда, що я тїнь, а невидима в мені божя сила в справжнім тілом. — І як же мені не віяти, коли мене загальній наш творець і невидиме все вміщаюче єство рухав?

— Знаю, — сказав Філософ, — що в тобі неповинне єство є, бо ти вітер...

— І я знаю, — мовив Вітер, — що в тобі стільки ж в розуму, скільки в тих двох мужичках, з яких один, нагнувшись, привітав мене не чесно: він убір мій подер за те, що я роздував пшеницю, коли він її віяв; а другий те саме зробив тоді, як я йому не давав вивершити копицю сіна. І ти годен у них бути головою.

Б а й к а XII

БРУСОК І НІЖ

Ніж розмовляв з Брусом:

— Звичайно. ти нас, брате, не любиш, що не хочеш в стать нашу вступать та бути ножом.

— Якби я гострити не годен був, — сказав Брусок, — не зрікався б на вашу раду і став пристати. А тепер тим-от самим вас люблю, що бути вами не бажаю. Бо знаю, ставши ножем, ніколи стільки один не переріжу, як всі ті ножі й мечі, що за все життя своє перегострю. А в цей час велика скрута на Бруски.

Б а й к а XIII

ОРЕЛ І ЧЕРЕПАХА

На дубі, що над водою похилився, сидів Орел. А поблизу Черепаха своїй братії проповідувала таке: «Цур йому, тому літання... Наша прабаба небіжчиця, дай боже їй царство небесне, навіки пропала, як видно з переказів, через те, що цієї проклятої науки почала була в орла навчатись. Сам сатана її вигадав...»

— Слухай, ти дурепо! — перебив її проповідь Орел: — не через те загинула премудра твоя прабаба, що літала, а через те, що взялась до цього не по природі. А літання завжди не гірше за плазування.

Б а й к а XIV

СОВА І ДРОЗД

Тільки по вгледіли Сову птахи, як почали навперобій скубти.

— Чи не прикро вам, пані, — спитав Дрозд, — що без ніякої вашої провини на вас нападають? Чи ж не дивно це?

— Ні трохи не дивно, — відказала вона. — Вони й проміж себе так само завжди чинять. А щодо прикrostі, то я її терплю, бо хоч мене сороки з воронами та граками й скубуть, проте Орел з Пугачем не чіпають; та й «афінські громадяни» мене поважають.

Сила:

Краще в одного розумного і добродушного в любові й шанобі бути, ніж у тисячі дурнів.

Б а й к а Х V
ЗМІЯ І БУФОН¹⁾

Щойно змія весною скинула линище²⁾, Буфон, її уядрівши: «Як ви, пані, помолоділи? — з подивом сказав. — Що тому тут причиною? Прошу не втаїти».

— Охоче вам пораду дам, — сказала Змія. За мною йдіть.

І повела Буфона до тієї тісної щілини, крізь яку вона з великим трудом пролізши, всю стару одіж з себе вдерла.

— Ось, пане Буфон! Пролізьте крізь вузький цей прохід. А як тільки пролізете, ту ж мить оновитесь, лишивши всю негідь потсйбик...

— Та що це ти, хочеш мене вадунити? — скривнув Буфон. — Та навіть як мені й пощастить сюди пробратись, то з мене всю шкуру здере...

— Прошу не гніватись, — сказала змія, — крім цього шляху іншого нема, щоб звідси вийти...

Сила:

Що краще добро, то більшим трудом, наче ровом, окопалось. Хто труда не докладе, той до добра не прийде.

Б а й к а Х V I
Ж А Б И

Як висохло озеро, то Жаби поплигали шукати собі нового житла. Нарешті всі закричали: «Ах, яке багате озеро! Воно буде нам вічним житлом». І зразу ж шубовскули в нього.

— А я, — сказала одна з них, — маю намір жити в одному з джерел, що наповнюють ваше озеро. Он на тому затіненому пагорбі, що багато струмочків сюди посилає, — там сподіваюсь знайти добре для себе джерело.

— А чому так, тіточко? — спитала молода.

— А тому так, голубко моя, що струмочки можуть потекти в інший бік, і ваше озеро так само висохнути може: джерело для мене завжди надійніше од калюжі.

¹⁾ Буфон — рід чепсахи. — Прим. перекладача.

²⁾ Стара шкура. Прим. автора.

Спла:

Всяке багатство зубожити й висохнути, як озеро може. А чесне ремесло є невичерпне джерело це багатого, але безпечного прожитку... Найбідніші раби не рідко походять від предків, що жили в каюні великих прибутків...

Б а й к а XVII

ДВА КОШТОВНІ КАМІНЦІ—АЛМАЗ ТА ІЗМАРАГД

Високих якостей Ізмарagd, бувши при королівському дворі у славі, пише до свого друга Адамація таке:

Любий друже!

Шкодную, що ти не дбавш про свою честь і в попелі схований живеш. Твої таланти мені відомі. Вони достойні почесного і видного місця. А тепер ти схожий на за-свічений світлик, під льодою схований. До чого наше сльиво, коли воно не дивує і не звеселяє народні очі? Цього тобі бажаючи, застаюсь другом твоїм Ізмар...

Відповідь:

Найдорожчий друже!

Наше з видного місця сльиво живить народу пусто-славу. Хай позирають на блискучі небеса, а не на нас! Ми кволій небес відсвіт! А ціна наша й честь завжди при нас і всередині нас. Шліфувальники не дають нам, а відкривають її в нас. Вона видним місцем і людською хвалою не примножується, а зневагою, забуттям і огудою не зменшується. З цими думками застаюсь другом твоїм Адам...

Сила:

Ціна і честь є те саме. Хто її не має всередині себе, приймаючи облудне свідчення зовні, той прибирає подобу фальшивого алмаза і злодійської монети. Просвіта... милосердя, великодушність, справедливість, постійність, цюгтливність — ось ціна наша і честь! Старовпине при-слів'я каже: «Дурень шукає видного місця, а розумного і в кутку видно!»

СОБАКА І КОНЯКА

Коняка, поноску посити завчена, надмірно чванилась. Вона смертельно не любила Меркурія, — так звався собака, — і бажючи його вбити, при всякій нагоді погрожувала йому задніми копитами.

— Чим я завипив, пані Діано? — говорив коняці собака. — Чому я вам такий осоружний?..

— Негіднику!.. Як тільки стану я при гостях носяти поноску, ти найголосніше од усіх регочеш. Хіба тобі наука сміх?..

— Даруйте мені, пані: не криво цієї природної мови вади, що мені смішним здається і добре діло, діяє без природи.

— Чого ж це ти чванішся природою? Неук ти! Чи, може, не знаєш, що я навчалася в Парижі? Чи ж тобі збагнути те, що знаю я? Де ти вчився і в кого?

— Матусю! Якщо вас учив славетний Патер Піфікс¹, то мене навчив єдиний наш отець небесний, давши мені до цього природженість, а природженість — охоту, охота — знання і звичку. Можливо, через те діло мов не смішне, а похвальне.

Діана, не стерпівши, хотіла була хвиднути собаку, але той одійшов.

Сила: •

Без природи — як без дороги. Чим далі йдеш, тим більше блукаєш: природа є вічне джерело охоти. Ця воля (за прислів'ям) є гірша за всяку неволю. Вона спонукує до частого досвіду. Досвід — батько мистецтву, знанню і звичці. Звідси народилися всі науки, і книги, і майстерства. Ця головна і єдина навчителька вірно навчає птицю літати і рибу плавати. Як збуяла сіль без смаку, як цвіт без природного свого духу, а око без

¹ Слово грецьке, означає великого роду і росту мавпу. Прим. автора.

вінці, так неприроджене діяння завжди чогось тайного позбавлене. Але це тайне є розум, що не залежить від науки, а наука від нього. Пані Діана, як занадто навчена, але недосить тямуща тварина, зволіла спитати:

«А коли природженості нема, тоді скажи, будь ласка, що може привести в довершеність навчання?..»

Приводити в довершеність є те саме, що і в закінченість. Адже кінець, як у кільці, знаходиться при своєму початку; залежить від нього, як плід від насіння свого. Треба знати, що горниця без початку й основи, покривлею своєю з вінчиком не увінчається.

Б а л а д а XIX

КРИТ, КАЖАН І ДВОЄ ПТАШЕНЯТ: ГОРЛИЦИНЕ ТА ГОЛУБИНЕ

Великий преісподній звір, що живе в землі, Крит писав солодкомогового листа до живущих на землі звірів та повітряних птиць. Сила була така:

«Дивуюсь марновірності вашій! Вона в світі знайшла те, чого ніколи ніде нема й не було. Що за дурисвіт вам нав'яв, ніби є якесь там сонце? Воно в зібраннях ваших прославляється, верховодить у ділах, вершить кінці, красить життя, оживляє твар, просвічує тьму, спромінює світло, оновляє час. — Який час? Одна лиш тьма є в світі, так один і час, а іншому часові бути — дурниця, нісенітниця, неблиця... Ця одна ваша дурість є плодюча мати й інших дуростей. Скрізь у вас брешуть: світло, день, вік, промінь, блискавиця, райдуга, істина. А найсмішніше, що шанусте Химеру, звану оком; нібито воно дзеркало світу, світла прийнятнице, радості вмістнице, двері істини... От варварство! Любі мої друзі! Не будьте дурнями: скиньте ярмо марновірності, не вірте нічому, покиль не візьмете в кулак. Повірте мені — не в тому житті, щоб бачити, а в тому, щоб мацати. Від 18 дня квітня 1774 року із преісподнього світу № №».

Цей лист сподобався багатьом звірям і птахам. Наприклад, Сові, Сплюсі, Сичеві, Одудові, Шуліці, Пугачеві крім Орла й Сокола. А найбільш од усіх Кажан плавко швендяв у цьому високородному догматі і, уздрівши Горлицинога та Голубиного снів, старався їх цією пишномовною філософією оцчасливити. Але горлицини сказав: «Родителі наші краці за тебе для нас навчителі. Вони нас родили у тьмі, але для світла». А Голубок відказав: «Не можу вірити дурисвітові. Ти мені і раніш говорив, що в світі сонця нема. Але я, родившись в темних днях, сьогодні, у воскресний день, побачив рано схід найпрекраснішого весвітнього Ока. Та і сморід, який від тебе й від Одуда йде, свідчить, що живе всередині вас недобрий дух».

Сила:

Світло і тьма, тлін і вічність, віра і печестя світ весь складають... З плодів їх пізнасте їх.

Б а й к а XX

ВЕРБЛЮД І ОЛЕНЬ

Африканський Олень часто годується зміями. Наївшись досхочу і не зносячи сираги від отрути, що пекла його всередині, він прудкіше за птиць опівдні кинувся на джерела водні і в гори високі. Там побачив він Верблюда, що пив у струмочку каламутну воду.

— Куди поспішаш, пане Рогатий? — обізався Верблюд, — напийся зо мною в цьому струмочку.

Олень відповів, що каламутної води він з насолодою пити не може.

— Тож бо то, ваша братія занадто тендітна й метькована. А я нямисне каламучу, бо для мене каламутна вода солодша.

-- Вірю, — сказав Олень. — Але я зроду нію найпрозорішу воду з джерела. Цей струмочок доведе мене аж до своєї голови. Бувай здоров, пане Горбатий.

Сила:

...Хто верблюд, той каламуть потопних слів п'є,

не досягаючи до тівї джерельної голови... Слово, ім'я, атак, путь, слід, нога, копито, термін — то є тлінні ворота, що ведуть до петліни джерела. Хто не поділяє словесні знаки на плоть і дух, той не може відрізнити воду від води, красот небесних і роси...

Описувачі звірів пишуть, що верблюд, починаючи пити, завжди каламутить воду. А олень чисту воду любить. — Ця байка писана на Великдень після полудня 1774. В Бабаях.

Б а й к а XXI

ЗОЗУЛЯ І ДРОЗД

Зозуля прилетіла до чорного Дроздика: «Як тобі не сумно? — питає його. — Що ти робиш?

Співаю, — відказує Дрозд. — Бачиш же...

— Я й сама співаю частіше за тебе; та, проте все одно сумно...

— Так ти ж пані, тільки те й робиш, що, підкинувши в чуже гніздо твої яйця, з місця на місце перелітаючи, співаєш, п'єш та їси. А я сам годую, доглядаю і навчаю своїх дітей, а свою працю полегшую піснею¹.

Сила:

Дуже багато людей, занедбавши властиву їм роботу, тільки співають, п'ють та їдять і від цього ледарства нестерпної і більшої нудьги зазнають, ніж ті, хто працює без послаби. — Співати, пити й їсти — не є діло, а головного, властивого нам діла самий тільки хвостик. А хто на те їсть, п'є і співає, щоб охочіше після перепочинку взятися до роботи, як до покликання свого, тому нудьгу прогнати не багато треба, — він щодня і працює і гуляє. Про нього й прислів'я: «Доброму чоловікові щодня свято». Робота наша є джерело радості. А як кого своя робота не звеселяє, той, звичайно, їй

¹ І найкраще діло нудне без послаби, а самі байдики бити у сто раз нудніше. Прим. автора.

ні родич, ні друг вірний, але щось біля неї любить і як неспокойний, так і нещасливий. Але ніщо не є таке солодке, як спільна всім нам робота. Вона... голова, світло і сімь кожної окремої роботи... Щасливий той, хто поєднав природжену собі свою роботу з загальною. Вона є справжнє життя. І тепер можна зрозуміти таке Сократове слово: «Дехто на те живе, щоб їсти й пити, а я п'ю і їм на те, щоб жити».

Б а в к а XXII

ГНІЙ І АЛМАЗ

Отой самісінький гній, в якому в давнину Езепів півень вирив коштовний камінець, дивувався алмазові, і з цікавістю питає: «Скажи мені, будь ласка, звідки увійшла в тебе ціна така велика? І за що тебе люди так шанують? Я здобрюю ниви, сади, городи — красу і користь я даю; а при всьому тому ні десятої частки не маю шаноби в порівнянні з твоя».

— І сам не знаю, — відказує алмаз. — Я та сама, що й ти, земля і значно гірший за тебе. Вона є перепалена сонячним жаром ювелєрня. Але тільки в сухих моїх водах чудово відбивається блиск сонячного світла, без сили якого всі твої добрава пусті, а рослини мертві...

Б а в к а XXIII

ПЕС І ВОБК

У Тисира насуха жили Левко і Фірідам, два псп, у великій дружбі. Вони завали слави у диких і світлих звірів. Вовк, прочувши про ту славу, при слухній нагоді вирішив звертатися до них в дружбу.

Прощу мене шанувати і любити, шановні мої, — кавав з удивленою міною Вовк. — Ви мене високим щастям обцасливили можете, коли зовште удостоїти мене, як шанобливо сподівавсь, бути третім другом серед вас.

Ногому наговорив їм про славах і багатах предків своїх, про модні науки, — в яких виховав його дбайливий батько.

— Коли ж,—додав Вовк,—родом і науками хвалитися у розумних сердець вважасться за дурість, то маю кращі гідності, щоб вам до серця припасти: я сановитістю на обох вас схожий, а голосом і волосом на пана Фірідама. Одного тільки не потаю: у мене хвіст лисячий, а погляд вовчий.

Левкон відказав, що Титир зовсім не схожий на них, проте є третім для них другом; що він без Фірідама ніякого діла не починає.

Тоді сказав так Фірідам:

— Голосом і волосом ти до нас подібний, але серце твоє далеке від нас. Ми бережемо вівці і вдовольняємось молоком, а ви шкуру з овець здираєте і їсте їх замість хліба. А найпаче не до вподоби нам дзеркало твоєї душі, лукаве око твоє, що скося на близького баранця позирас.

Сила:

І рід, і багатство, і чин, і споріднення, і гілесні здібності й науки неспроможні утвердити дружбу, лише серце, думками єдине, та однакова чесність людських душ, що в двох чи трьох тілах живуть,—це є справжня любов і єдність.

Б а в к а XXIV

КРІТ І ЛІНКС

Як розповідається в казках, звір Лінкс має такі гострі очі, що на кілька аршини землю прозирає. Цей звір, побачивши в землі Крота, з сліпоги його глузувати став: «Коли б ти, негідна тварючко, мав моєї прозорливості соту частку, ти б міг проникнути крізь самий центр землі. А тепер усе мацаш, сліпий як темна північ...»

— Перестань лишень чванитись,—відказав Кріт,—звір у тебе гострий, та розум зовсім сліпий. Якщо тобі дано те, чого мене позбавлено, то і я маю те, чого у тебе нема. Коли думаш про гострий твій зір, то не забувай і гострого мого слуху. Давно б мав я очі, коли б вони мені потрібні були. Вічна правда блаженної природи нікого не кричить. Вона рівну в усьому нерівність роблячи, в гостроті мого слуху вмістила чуття очей.

Сила:

Дурість в багатстві пишасться і глумиться, а в злиднях осідає і впадає в розпач. Вона в обох долях нещасна. Там біснується, як в гарячці божевілля, а тут з ніг валиться, як надло... Сліпа дурість одно тільки лихе в усьому бачить... вік над вік, підносить народ вище народу. Невдоволена ні своїм станом, ні країною, ні віком, ні спорідненістю, ні долею, ні хворістю, ні здоров'ям, ні смертю, ні життям, ні ставістю, ні юністю, ні літом, ні зимою, ні ніччю, ні днем; і при удачі то підноситься до небес, то спускається в розпачі до безодні; позбавлена як світла і духа віри, так і найсолодшого світу з душевною рівновагою, і спалюється власних своїх печалей полум'ям...

Б а й к а XXV

ЛЕВ І МАВПА

Лев спить навзнік, і сплячий дуже схожий на мертвого. Юрба усяких Мавп, вважаючи його мертвим, наблизившись до нього, почала плигати і глумитися, забувши страх і повагу до царя свого. А як прийшов час прокинутись від сну, поворухнувся Лев. — Тоді Мавпи, що одним шляхом до нього прийшли, сімома шляхами розсипались. Старша з них, опритомнівши, сказала: «І наші предки ненавиділи лева, та лев і донні лев, і повік віків».

Б а й к а XXVI

ЩУКА І РАК

Щука, натрапивши на солодку поживу, жадібно проковтнула її; та раптом відчула заховану в солодошак вудку, що зав'язла в нутроцах. Рак це здала запримітив і на другий день, побачивши Щуку, спитав:

— Чому ви, пані, невеселі? Куди подівся ваш кураж?

— Не знаю, брате, чогось сумно. Думаю, щоб розвеселитися, поплисти з Кременчука в Дунай: Дніпро набрид.

— А я знаю вашого суму причину, — сказав Рак. — Ви проковтнули вудку? Тепер вам не допоможе ні бист-

рий Дунай, ні плодоносний Ніл, ні веселювидий Меандр.
Сила:

Рак точну правду каже — мудрий людний весь світ
батьківщиною є; всюди і завжди їй добре. Вона добра
не збирає по місцях, але в середині себе носить його.
Воно їй — сонце в усякий час і скарб в усіх країнах...

Б а л а д а XXVII

БДЖОЛА І ШЕРШЕНЬ

— Скажи мені, бджілко, чому ти така дурпа? Знаєш
що трудів твоїх плоди не стільки тобі самій, скільки
людям корисні, а тобі часто і шкодять, приносячи замість
нагороди смерть; проте не перестаси здуру збирати мед.
Багато у вас голів, та без глузду. Видно, що ви без
пуття закохалися в мед.

— Ти високий дурень, пане порадинику, — відповіла
бджола. — Мед любить їсти й ведмідь, а шершень також
лукаво дістає; і ми могли б по-злочинському добувати,
як іноді ваша братія і робить, коли б тільки їсти любили.
Але нам незрівнянно більша утіха зібрати мед, ніж:
їсти, — для цього ми й родилися; і не перестанемо, покіль
не помremo. А без цього жити і при достатку меду є
для нас найлютіша смерть.

Сила:

Шершень є образ людей, які живуть крадіжкою чу-
жого і родилися на те тільки, щоб їсти, п'яти тощо.
А бджола є герб мудрої людини, що в природженому
ділі трудиться. Багато шершнів без пуття говорять:
«Для чого цей, наприклад, студент учився і нічого не
має?» Нащо, мовляв, учитесь, коли не матимете достатку?..
А не вважають на слова Сірахові: «*Веселість серця
життя людини*», і не розуміють, що природжене діло
є для неї найсолідша пожива. Погляньте на правління
блаженної Натури і навчіться. Спитайте вашого хорта:
поколи він веселіший? — Тоді, — відповідь вам, — коли
полює зайця. Коли смачніший васць? — Тоді, — відпо-

вість мисливець, — коли я його полюю. Погляньте на Кота, що сидить перед вами. Коли він куражніший? Тоді, коли цілу ніч бродить, або сидить біля нор, хоча, вловивши, і не їсть миші. Замкни в достатку бджолу, — хіба ж не помре з нудьги в той час, коли можна їй літати по цвітоносних луках? Що гірше, як купатися в достатку і смертно мучитися без природженого діла? Нема більшої муки, як хворіти думками; а хворіють думки, позбавляючись природженого діла. І нема більшої радості, як жити по натурі. Солодка тут праця тілесна, терпіння тіла і сама смерть його тоді, коли душа природженим втішається ділом; або так жити, або мусити умерти. Старий Катон чим мудрий і щасливий? Не достатком, не чином, а тим, що йде за натурою, як видно з Цицеронової книжечки про старість. Природа одна є наймилосердніша мати і наймудріша провідниця...

Але ж розкусити треба, що означає жити по натурі? Епікур сказав так: «Подяка блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним...»

Б а л ка XXVIII

ОЛЕНИЦЯ І КАБАН

В польських та угорських горах Олениця, уздрівши свійського Кабана: «Доброго здоров'я, пане Кабан, — вітатися стала. — Рада, що вас...»

— Що ж це ти, негіднице, нечестна така? — скрикнув, надувшись, Кабан. — Чому ти мене кабаном називаш? Хіба не знаєш, що я підвищений в барани, маю на це патент, а рід мій походить від самих найблагодійніших бобрів, а замість опанчі для характеру пошу на шюдях здерту з вівиці шкуру?

— Даруйте мені, неможливий пане, — сказала Олениця, — я цього не знала. Ми, прості, судимо не по одежі та словах, а по ділах. Ви так само, як колись, ристе землю і ламаєте тиш. Дай боже вам бути її коном.

Сила:

Не надивусься дурням, що зневажали й зганьбили

найвсечесніший і безцінний чесноти бісер на те тільки, щоб продертися в чин, зовсім їм не властивий. Якби їм змія в ухо шашпетав, що ім'я й одежа перетворить їх буття, а не життя чесне, гідне чину? Ось точвісінько так і граки Езопові, що одягаються в чуже пір'я! З такого зшите існування подібне до човна, в якому їхали морем в людську одежу вдягнені мавпи, але жодна правити не вміла. Коли хто просвіщене око має, яку безліч цих ослів бачить, в лев'ячу шкуру одягнених! А навіщо одягнені? На те, щоб вільніше могли рабські примхи свої вдовольнити, людей турбувати і проломлюватися крізь законів громадянських загороди. А ніхто з достойних шани на нечемність так не гнівається, як ці мавпи з ослами і кабанам. Старе грецьке прислів'я каже: «Мавпа с мавпою і в золотому вбранні...» Є й на Україні прислів'я: «Далеко свині до коня».

Б а я к а XXIX

БАБА І ГОНЧАР

Баба купувала горшки. Любоці молодих літ ще й тоді їй згадувалися:

— А скільки за цього гарненького?

— За того візьму хоч три шаги, — відповів Гончар.

— А за того поганого (он він) — мабуть, шаг?

— За того менше двох копійок не візьму...

— Що за чудасія?..

— У нас, бабуся, — сказав майстер, — не очима вбирають, а пробують — чи чисто дзвонить.

Баба, хоч і мала непоганий смак, та говорити більше не могла; тільки сказала, що й сама вона давно це знала, лише здумати не могла.

Сила:

Звичайно, ця премудра Ба в прабабою всім тим дотепникам, які людину цінять по одежі, по тілу, по грошах, по хоромах, по імені, а не по її життя плодах. Ці правнуки, маючи той самий смак, цілковито дово-

дять, що вони плід від цієї райської яблуні. Чисте і незадрісне серце, милосердие, терпляче, куражне, прозорливе, стримане, мирне, — ось чистий дзвін і чесна душа нашої ціна!

Мудра великоросійська приказка ця:

«Не красна хата углами, красна пирогами!»

Довелось мені в Харкові, між премудрими емблемами, на стіні зали бачити такого намальованого, схожого на черепаху, гада з довгуватим хвостом, а посеред черепа сяє велика золота зірка, прикрашаючи його. Але під ним пояснення написано таке: «Под сіннієм язва»,

Б а л к а XXX

СОЛОВЕЙКО, ЖАЙВОРОНОК І ДРОЗД

Серед широкого степу ріс сад, де жили солов'ї та дрозди. Жайворонок, прилетівши до Соловейка; «Здрастуй, пане співець» — сказав йому.

— Здоров будь і ти, пане Соловей, — відповів йому співець.

— Чому ти мене твоїм ім'ям називаси? — спитав Жайворонок.

— А ти чому мене називаси співцем?

А Жайворонок йому:

— Я тебе не без причини назвав співцем, твоє ім'я у стародавніх греків було співець.

Соловей:

— А твоє ім'я у стародавніх римлян було *alauda*, тобто славій, бо *alaudo* означає славлю.

Жайворонок:

— Коли так, то тепер я починаю тебе більше любити, і прилетів просити твоєї дружби.

Соловей:

— О, простак! Хіба ж можна випросити дружбу? Треба родитися для неї. Я часто співаю цю мою пісеньку, навчившись від Батька мого: «Подібного до подібного веде бог».

Жайворонок:

— І мій батько цюю пісеньку співав. Я ж тобі, як в іншому, так і в цьому подібний...

Соловей:

— Гарзд. Я буду справжнім твоїм другом, якщо ти в саду жити станеш.

Жайворонок:

— А я щирий твій прихильник, якщо ти в степу жити станеш.

Соловей:

— Ах! Не тягни мене в степ — степ для мене смерть! Як ти в ньому живеш?

Жайворонок:

— Ах! Не тягни мене в сад — сад для мене смерть! Як ти в ньому живеш?

— Годі вам, браття, пустувати, — мовив, недалеко сидючи, Дрозд. — Бачу, ви народжені для дружби, але не тямте любові. Не шукай того, що тобі до вподоби, а те, що другові корисно. Тоді і я ладен бути третім вашим другом.

По тому, кожен своєю пісню заспівавши, утвердили в бої вічну дружбу.

Сила:

Цими трьома пташками твориться добра дружба. Дружби не можна ні випросити, ні купити, ні силою вирвати любов до тих, кого любити народжені, так само як їмо те, що по природі. А в бога для всякого створіння всяка їжа добра, та не всім. І як не можна коня з ведмедем, а собаку з вовком припрягти до коляски, так не можна, щоб не відірвалося старе сукно, пришите до свіжого, а гнила дошка, приліплена до нової. Така ж незгода є між двома, різних вдач, людьми, а найбільша неспорідненість між злим і добрим серцем. Жайворонок з Дроздом і Соловейком приятелювати може, а з Шулікою та Кажаном не може...

Одно тільки не знести Жайворонкові — жити в саду, так само як Соловейкові — в степу. Це у стародавніх

греків називалося Антипатія. А в усьому їшому між ними однакова вдача Симпатія. Не слід же друга змушувати до того, що тебе тішить, а його мучить... Багато хто цьому прислів'ю перечесть: «треба, мовляв, ворогів любити». Безперечно, але дружба, так само як милостиня: багато ступенів оточують центр престола її! Усім доброзичливцем бути можна, а повірником ні. Інакше добро чинимо домашнім і родичам, інакше прихідним і стороннім.

Щасливий, хто хоч саму тільки тіль доброї дружби нажити спромігся. Нема нічого дорожчого, солодного і кориснішого за неї. Велика Русь розумно промовляє: «В полі пшениця роком родиться, а добрий чоловік завжди пригодиться». — Де був? «У друга». — Що пив? «Воду: краще ворожого меду!» І на Україні кажуть: «Не май сто карбованців, а одного друга».

Та не вартій дружньою любові той, хто ставить щонебудь вище дружби і не поклав її паріжним каменем і пристановищем всіх своїх діл та причинь. Соловей преславне своє ім'я віддає добровільно другові. Солодка вода з другом — слава з ним і безіменність. Катон сказав: «Пропав той день, що без користі пройшов». А Траян (чи може Тит) ще ясніше: «О, друзі! Пропав мій день — нікому я не служив!» Великій владі, званню, чинові, станові, ремеслу, нукам — початок і кінець дружба; основа, союз і вінець громаді. Вона створила небо і землю, аберігаючи світ світів у красі, чисті і в миру...

Недарма є примовка:

«Добре братство краще за багатство».

А що сказано про дружбу, те розуміється і про стан. Як до одного, так і до другого вождь вірний є природа: щасливий же, хто йде за ним!...

А коли черепаха крил не має, то яка потреба? Вони для птиці потрібні. Неможливе і непотрібне є те саме. Але коли все знаєш, що для тебе потрібно, — то це означає довершену мудрість... Перезнавши всі дороги, але не пізнавши собі — нічого і не знаєш, і не маєш, і не радієш!...
